

Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" Iași
Facultatea de Filosofie și Științe Social - Politice
Școala Doctorală de Științe Social-Politice
Domeniul Sociologie

Identitate și alteritate.
Studiu asupra ceangăilor din Moldova
(rezumat)

Conducător științific
Prof. univ. dr.
Nicu GAVRILUȚĂ

Doctorand
Cătălin-George FEDOR

Iași
2016

Cuprins

1. Argument
2. Comunitate etnică, stereotipuri și prejudecăți
3. Reprezentări sociale
4. Metode de cercetare
5. Rezultate și discuții
 - Analiza cantitativă a rezultatelor
 - Distanța socială
 - Atribute etnice
 - Tipuri de capital
 - Analiza calitativă a rezultatelor
 - Aspecte etnice
 - Specificul local
6. Concluzii
7. Bibliografie selectivă

1. Argument

Studiul științific, relativ consecvent, asupra populațiilor ceangăești a început în secolul al XIX-lea, dar rezultatele nu au condus la un consens, ci, dimpotrivă, au creat polemici. Chiar și în zilele noastre asistăm la o puternică mediatizare în plan jurnalistic, politic și chiar diplomatic a problemei catolicilor din Moldova (a „ceangăilor”), semn că problema privind identitatea lor rămâne deschisă. Drept urmare, asupra acestor populații s-au efectuat numeroase studii din perspective diferite (istorică, lingvistică, folclorică etc.), care au condus la apariția unor lucrări remarcabile.

Perspectiva care ne interesează aici este una sociologică. În acest moment există o serie de cercetări sociologice în domeniu, iar o analiză asupra acestora ne arată limitarea complexității problemei abordate la unele aspecte de ordin cantitativ în detrimentul celui calitativ. Studiile publicate și încercările unor cercetători de a elabora unele modele explicative cu privire la identitatea ceangăilor, din perspectivă sociologică, sunt deseori neconcordante, iar rezultatele obținute sunt generalizate, fapt pentru care acest subiect de cercetare a suferit din punct de vedere metodologic.

Obiectivul principal al proiectului nostru este acela de a stabili identitatea etnică a populațiilor de confesiune catolică din satele zonei centrale a Moldovei și a modului în care aceste comunități își construiesc identitatea etnică și culturală.

2. Spre o abordare postmodernă a comunității etnice

În general, prin comunitate etnică înțelegem membrii unui grup care își afirmă o identitate distinctă dată de conștiința unei istorii sau a unei origini comune. Acest fapt de conștiință se fundamentează pe unele criterii relativ obiective,

cum ar fi limba, religia, instituțiile sau trăsăturile culturale comune. Rezultă, astfel, faptul că apartenența etnică, în calitate de fapt de conștiință, poate fi definită prin semnificația pe care o dă individul criteriilor enumerate mai sus. Altfel spus, acestea își dobândesc semnificația de trăsături etnice, numai în măsura în care sunt activate și integrate în conștiința unei identități etnice. De aici rezultă caracterul constructivist/construcționist al apartenenței la o anumită comunitate etnică, aspect asupra căruia ne vom ocupa în cele ce urmează.

Există o definiție clasică a comunității etnice ca fiind un dat, cu trimitere la trăsături obiective: împărtășirea aceluiași limbaj; locuirea în același teritoriu, unde membrii unui grup etnic sunt conectați toți la aceleași repere istorico-culturale fundamentale; originile (mitologia locală a descendenței); tradiție comună, obiceiuri, valori și norme împărtășite și transmise din generație în generație prin socializare; o conștiință de sine colectivă.

Însă, noțiunea de comunitate etnică îmbrățișează nu numai ideea de localitate și rețele de rudenie particulare sau sociale. Ea se referă la o multitudine de sensuri subiective pe care oamenii le atașează locului însuși, relațiilor sociale din care ei fac parte și grupului social față de care ei se raportează. În termenii unor astfel de sensuri, comunitatea etnică poate fi recunoscută și oamenii care trăiesc în ea se recunosc între ei. Identificările cu o anumită comunitate etnică pot fi privite ca procese sociale în curs de desfășurare.

Cu timpul, se trece spre interpretarea comunității etnice ca un construct, o realitate ce se construiește și reconstruiește mereu la nivelul unei conștiințe individuale și/sau colective.

În acest sens, definierea apartenenței la o anumită comunitate etnică prezintă avantajul de a radiografia identitatea sub aspectul ei dinamic, ca un proces în care se produc reconfigurări periodice și în care rolul inter-relaționării este decisiv și vizibil, cu cei din anturajul imediat, cu grupuri și cadre de referință, reale sau simbolice, cu un orizont de norme și valori în funcție de care evenimentele sunt (re)semnificate, iar un traseu existențial capătă, retroactiv, un anume sens.

3. Stereotipuri și prejudecăți în perceperea alterității

Conceptul de alteritate este unul, pe cât de complex, pe atât de vag. Studiul alterității se înscrie într-un spectru intelectual larg. Putem aborda problematica alterității plecând de la sisteme de interpretare care îi sunt exterioare (relații intergrupuri, prejudecăți, categorizări, stereotipuri, identitate socială etc.), sau o putem prezenta ca pe o entitate abstractă care face obiectul unui tratament socio-cognitiv, discursiv și/sau comportamental, ducând, în final, la o pluralitate de prezentări ale raportului cu altul care nu se integrează într-o viziune sintetică.

Punerea în alteritate nu presupune în mod unic inventarierea de trăsături negative, premise ale excluziunii și discriminării, ci presupune, de asemenea, și recunoașterea celuilalt și acceptarea trăsăturilor sale. Pe parcursul comunicării interpersonale, oamenii identifică semenii lor ca aparținând anumitor categorii sociale, care constituie fundamentul construcției alterității. Reprezentările referitoare la alteritate sunt apoi construite și reconstruite în permanență prin mijloace de comunicare.

Abordarea alterității semnifică, înainte de toate, interogări asupra manierei de înțelegere a celuilalt, respectiv modalități de a-l descoperi într-o lume purtătoare de semnificații, prin proceduri de comparație, observare, interpretare, etc. Demersul nostru despre *celălalt* nu este nici o dată definitivat și se face prin construire de rețele de sens și utilizarea de strategii cognitive și afective.

Stereotipurile și prejudecățile sunt corelative și nu pot fi înțelese fără o raportare reciprocă. Ele pot constitui, în unele cazuri, obstacole în calea colaborării și a dezvoltării comunitare.

4. **Reprezentări sociale**

În studiile sociologice, importanța și funcția reprezentărilor sociale diferă foarte mult în funcție de cadrele teoretice. În mod schematic, putem distinge între abordări obiectiviste care consideră reprezentările sociale ca un produs al realității, ca simple percepții/interpretări ale mediului fizic și social, pe de o parte, iar, pe de altă parte, abordări interpretative-subiectiviste, care consideră reprezentările sociale ca fiind producătoare de realitate, cum ar fi cazul etnometodologiei sau fenomenologiei unde actorii nu se confruntă cu o realitate preconstituită, ci o produc prin punerea în aplicare a reprezentărilor acestora și, din această perspectivă, trebuie să pornim de la reprezentările actorilor sociali pentru a înțelege un fenomen social.

Criticile aduse perspectivelor obiectiviste și subiectiviste au rezultat în încercări de depășire a opoziției obiectivism/subiectivism, în special prin intermediul teoriilor postmoderne (constructivism și construcționism social). Cea mai importantă idee a acestora se referă la realitate Ea este construită istoric, în timp și reconstruită, reprodusă,

transformată în practicile și interacțiunile cotidiene. Acest proces de construire generează o lume care este în același timp obiectivă și interiorizată, adică ne însușim lumea obiectivă pe care o aflăm la naștere, spațiile, obiectele, instituțiile, regulile, limba etc., care constituie atât elementele obligatorii, cât și structurale ale acțiunilor noastre. În același timp, noi o internalizăm sub formă de percepții, de cunoștințe, de reprezentări care ne permit să acționăm. Realitatea obiectivă și realitatea subiectivă se generează una pe alta. În această abordare, realitatea nu este reductibilă la reprezentări. Reprezentările contribuie la producerea realității. Realitatea există aici, nu ca un dat natural, atemporal, ci ca un construct uman, social și istoric, aflat în permanentă evoluție.

Din perspectivă sociologică, putem utiliza noțiunea de reprezentare ca obiect de studiu, ca o dimensiune a fenomenului studiat și/sau ca element de analiză. Considerăm studiul reprezentărilor sociale ca fiind incitant și, deopotrivă, prolific.

5. Metode de cercetare

Ne propunem, așadar, o evaluare a identității etnice și culturale a populațiilor din comunitățile „ceangăești” din Moldova. Cercetarea pe teren s-a desfășurat în 2 comunități de confesiune catolică din județul Bacău (Faraoani și Prăjești) și 2 comunități de confesiune catolică din județul Neamț (Săbăoani și Gherăești).

Cercetarea are caracter mixt, calitativ și cantitativ. Din punct de vedere calitativ, am utilizat interviul comprehensiv individual și de grup. Un accent deosebit am acordat poveștii vieții, având ca finalitate conturarea memoriei colective. În cadrul cercetării cantitative am utilizat scala distanței sociale, inventarul de attribute etnice și inventarul de reprezentări

sociale ale diverselor forme de capital, pe baza unui chestionar aplicat la 466 de subiecți, repartizați proporțional, din cele 4 comunități.

6. Rezultate și discuții

Distanța socială

În ceea ce privește indicele contactelor sociale (ICS) scorul cel mai mare redă o poziție mai bună. Așadar, ordinea este români-maghiari-ceangăi-țigani.

În cazul indicelui distanței sociale (IDS) situația se prezintă invers, în sensul că scorul cel mai scăzut redă o toleranță mai mare față de alte etnii.

Indicele calitativ al contactelor sociale (ICCS) reflectă o atitudine puternic pozitivă a respondenților față de români, respectiv slab pozitivă față de țigani.

În cazul unei analize comparative pe județe, se observă că situația indicilor este asemănătoare în cele două județe.

Atribute etnice

În ceea ce privește atributele pe care respondenții le-au atribuit celor 4 grupuri etnice, se observă că acestea sunt dintre cele mai diverse, atât în sens pozitiv, cât și negativ. Așadar, în continuare, sunt prezentate cele mai importante caracteristici pentru fiecare minoritate în parte:

Respondenții consideră despre **români** că sunt muncitori, ospitalieri, își păstrează tradițiile și obiceiurile, dau dovadă de inteligență, sunt credincioși, omenoși etc. Chestionați fiind în legătură cu aspectele pe care nu le apreciază la români, respondenții i-au catalogat pe aceștia drept mincinoși, hoți, oameni răi care consumă alcool, invidioși, egoiști etc.

Respondenții au declarat despre **maghiari** că sunt uniți, solidari, țin la tradițiile lor, sunt muncitori, naționaliști,

respectuoși, gospodari etc. Dacă unii respondenți consideră un atu faptul că maghiarii sunt naționaliști, alții sunt de părere că naționalismul de care dau dovadă maghiarii este un lucru negativ. Pe lângă asta, maghiarii sunt considerați răi, iar unora dintre participanții la studiu neplăcându-le limba pe care maghiarii o vorbesc.

De părere că unitatea reprezintă o caracteristică importantă a **țiganilor** sunt majoritatea respondenților chestionați. Pe lângă asta, tradițiile, portul și dansurile reprezintă unele dintre caracteristicile atribuite țăganilor de către participanții la studiu. În sens negativ, țiganii sunt considerați hoți, leneși, cu un comportament neadecvat etc.

Ceangăii sunt considerați oameni muncitori, care își conservă tradițiile, credincioși, cinstiți, dar și lași, corupți, indiferenți, invidioși etc.

Tipuri de capital

Grupul etnic care se evidențiază în ceea ce privește capitalul economic este reprezentat de țigani, astfel că cei mai mulți dintre respondenți au declarat că țiganii sunt cei mai înstăriți. Pe lângă capitalul economic, țiganii predomină și în ceea ce privește capitalul social, spunându-se despre ei că se ajută cel mai mult unii pe alții.

În ceea ce privește categoria etnică reprezentată de români, aceștia sunt percepuți drept cei mai săraci, dar care își respectă cel mai bine tradițiile. Tot românii dețin „monopolul” capitalului politic, respectiv al capitalului simbolic.

Se poate observa că maghiarii își păstrează capitalul politic, însă la un nivel mai scăzut comparativ cu cel al românilor.

Memoria locuitorilor privind istoria satului și a comunității

În memoria locuitorilor, cele mai vechi procese de transformare ale comunității au constat în invaziile turcești și tătare, poziționate temporal în anii 1500.

Pagubele umane, precum și tributurile foarte mari, determină două tipuri de comportamente în rândul locuitorilor: strămutarea și migrația.

Strămutarea satului din zona de șes, expusă invaziei, spre zona de deal, mai protejată: locuitorii au început prin a-și construi case în zonele mai înalte, în final întreaga comunitate, inclusiv Biserica satului, fiind mutate în zonele mai protejate.

Migrația peste munți a unei părți a locuitorilor: invazia turcească a determinat locuitorii zonei să traverseze munții spre Ardeal.

În memoria intervievaților au rămas poezii care amintesc de această primă migrație peste munți a strămoșilor lor.

O parte dintre intervievați vorbește despre migrația în zona Târgu Mureș, unde vechii locuitori au petrecut 100-200 de ani, timp în care au învățat limba maghiară și au pus bazele dialectului ceangăesc..

A doua migrație sau remigrația este poziționată în memoria intervievaților ca având loc în perioada anilor 1700, când vechii locuitori ai satului, plecați peste munți, revin în comunitățile lor de origine. Acești vechi locuitori ai ținutului Moldovei au revenit aducând cu ei limba maghiară și dialectul ceangăesc și religia catolică.

În urma interviurilor apare și ipoteza că în procesul de remigrație românii au fost însoțiți de etnici maghiari, însă numărul acestora se consideră a fi redus.

Un alt element care a rămas în memoria comunității ca decisiv pentru evoluția acesteia îl constituie inundațiile, care

au determinat strămutarea locuitorilor din zona cursurilor de apă spre zone de relief mai înalte, mai protejate.

Transformările pe care le suportă limba vorbită de-a lungul istoriei reflectă transformările pe care le suportă comunitatea însăși. În urma cercetării, a fost identificat următorul parcurs în transformarea limbii vorbite.

Intervievații menționează că, într-o primă etapă, la începutul anilor 1900, în comunitate se folosea uzual dialectul ceangăesc și, mai rar, limba maghiară.

Mulți dintre locuitorii comunității, mai ales femeile și copiii, nu cunoșteau limba română, întâmpinând dificultăți în comunicarea cu autoritățile și integrarea școlară.

Primul factor cu rol în renunțarea la dialectul ceangăesc și însușirea de către locuitori a limbii române este reprezentat de către școală. Intervievații menționează, în acest sens, predarea în limba română. Însușirea utilizării limbii române reprezenta un factor al integrării sociale și posibilității de mobilitate socială ascendentă. De asemenea, este menționată sancționarea elevilor care utilizau elemente specifice altor limbi. Ca exemplu stă interdicția de a folosi dialectul ceangăesc în școală și chiar în afara acesteia. Încălcarea acestei interdicții era sancționată cu purtarea butucului, după cum am văzut la Faraoani.

Treptat, dialectul ceangăesc și limba maghiară au fost utilizate doar în spațiul familial, în conversațiile dintre soți, acolo unde familiile doreau să catalizeze învățarea de către copii a limbii române, sau la întâlnirile informale dintre membrii comunității.

În zilele noastre, ca urmare a migrației de tip economic în care locuitorii mai tineri ai comunității se mută în orașele mai mari sau în state europene, zone mai ofertante

economic, dialectul ceangăesc, vorbit de către bunci și cunoscută parțial de către părinți, este înțeles cu dificultate sau chiar necunoscut de către nepoți / actuala generație.

Cu privire la componența religioasă inițială a comunității și la evoluția acesteia se disting două puncte de vedere, și anume: componența religioasă inițială majoritar ortodoxă, respectiv cea majoritar catolică.

În primul caz, populația care participă la prima migrație își însușește și ritualurile religioase catolice. Întoarsă în localitățile de origine, în etapa de remigrație din anii 1700, populația catolică devine majoritară.

În al doilea caz, se menționează faptul că localitățile (cu precădere Prăjești și Săbăoani) au fost ocupate cu populație de confesiune catolică încă de la înființarea lor.

Autodefinirea etnică

Respondenții din Gherăești nu pot preciza cum se defineau etnic străbunii lor, însă părinții lor se consideră a fi români.

De asemenea, respondenții se auto-definesc români și consideră că limba ce le aparține este limba română, lăsând în urmă moștenirea limbii ceangăești.

Respondenții din Săbăoani se autoidentifică ca fiind români, iar dialectul ceangăesc este, în opinia lor, similar cu un grai românesc, o română stâlcită.

Respondenții insistă asupra părții lingvistice și afirmă că este un dialect local, este un element cultural definitiv pentru comunitate, care nu este vorbit în Ardeal, este diferit de cel maghiar și anume că un maghiar nu înțelege dialectul ceangăesc. Ei explică faptul că dialectul ceangăesc ar fi o formă diluată de maghiară vulgară care nu are nici o legătură cu maghiara literară.

În ceea ce privește populația de confesiune catolică din localitatea Prăjești, județul Bacău, remarcăm două modalități de auto-definire etnică, deși toată populația se declară românească. Avem, pe de o parte, pe cei ce recunosc dialectul ceangăesc ca o moștenire culturală de la predecesori, însă fără a recunoaște o conexiune cu fondul genetic și cultural maghiar.

Identitatea etnică este românească, iar respondenții se consideră moldoveni. Aceștia neagă legătura cu limba maghiară și, mai mult, în această comunitate nimeni nu cunoaște această limbă. Accentul este pus pe dialectul ceangăesc. Este un argument adus în favoarea identității românești, asupra căruia ar trebui să reflectăm, datorită faptului că în alte comunități catolice din zonă se vorbește limba maghiară.

Subiecții cercetării nu-și pot explica de ce comunitatea din Prăjești nu vorbește în limba maghiară. Aceștia povestesc despre faptul că în comunitățile apropiate se oficia părți de slujbă în limba maghiară, și anume predica.

Pe de altă parte, întâlnim reprezentanți ai populației locale care se auto-identifică români, nerecunoscând și neacceptând dialectul ceangăesc ca element de moștenire de la predecesori.

Respondenții întăresc ideea că nu au identitate ceangăescă, sunt români, nu ceangăi, și susțin faptul că în comunitatea lor nu există astfel de persoane.

În cazul comunității din Faraoni, Bacău, unii subiecți se auto-definesc etnic ca fiind ceangăi, cu origine maghiară. Însă ei nu se auto-evaluează ca fiind maghiari, ci aparținând ceangăilor, care sunt unici și distincți de maghiari, chiar dacă provin din acest popor. Dialectul vorbit este ceangăesca, care

ar fi o limbă hibrid între maghiară și română. Aceștia numesc limba ceangăilor „limba noastră”, ceea ce demonstrează atașamentul față de patrimoniul spiritual moștenit de la predecesori. Limba reprezintă un criteriu de identificare, care le conferă unicitate ca grup etnic. Ei vorbesc despre un plurilingvism care afectă comunicarea între generații, dar și între oameni și instituții, cum este primăria. Ceangăeasca a fost învățată pe cale orală, de la părinții care vorbeau liber în gospodărie.

Pe de altă parte, tot în comunitatea din Faraoani, mulți locuitori se declară, fără ezitare, de origine română, cu părinți, bunici și străbunici români, limba vorbită fiind ceangăiasca, “o corcitură de limbă de la strămoșii noștri.” (Faraoani, focusgrup)

La ultimul recensământ au existat oameni care s-au declarat maghiari și nu români, însă aceștia sunt blamați de majoritatea populației.

Comunitatea ceangăilor este destul de răspândită, existând și în alte sate din zonă. Avem amintite comunitățile din Valea Mare, Cleja, Gheorghe Doja, Nicolae Bălcescu sau Valea Seacă, numită pe vremuri Ferdinand, Joseni. Diferența între acestea este la nivel de limbă, existând mici distincții în pronunție și arată influențele diferite din exterior, cât și, probabil, chiar diferențele din limba română de la o zonă la alta.

De asemenea, în Faraoani, am întâlnit și locuitori, foarte puțini la număr - o singură familie, care se auto-identifică ca fiind maghiari și care consideră că presiunile celor din jur îi determină să se declare români.

Ei fac distincția între cetățenie, pe care și-o asumă formal și etnie.

Controverse legate de originea etnică a comunităților/ Ingerințe din exterior

În urma cercetării s-au identificat două atitudini cu privire la originea etnică a comunităților studiate. Intervieuații consideră comunitățile cărora le aparțin: fie ca având origine etnică maghiară (într-o pondere foarte mică), fie ca având origine etnică română (într-o pondere foarte mare).

Referitor la acțiunea unor organizații maghiare care au încercat stabilirea originilor maghiare ale populației din județul Neamț, în perioada interbelică, reacția de respingere a locuitorilor din Gherăești a fost fermă și a rămas în memoria descendenților lor.

Atitudinea antimaghiară este, de asemenea, fermă la locuitorii din Săbăoani.

O situație similară întâlnim și la Faraoani, referitor la ingerințe din exterior ce aveau loc în timpul celui de-al doilea război mondial și după acesta.

Despre tensiunile de după revoluție, respondenții din Săbăoani relatează ingerințele nefondate maghiare.

Respondenții din Săbăoani nu susțin că au fost probleme interetnice majore. Faptul că unii localnici au susținut identitatea locală a comunității, neasimilând-o cu cea maghiară, este o dovadă de patriotism local și, mai mult, o dovadă de asumare a identității. Acest lucru relevă o comunitate bine încheagată, conștientă de specificul ei și puternic definită identitar.

Respondenții nu sunt de acord cu stigmatul de „maghiari” primit de la necunoscători și refuză acest aspect, recunoscând doar că a fost contaminată zona cu elemente maghiare ne semnificative.

Acest tip de intervenții din exterior s-au repetat de-a lungul timpului și au loc și în prezent. Ele au ca scop construirea / renașterea sentimentului de apartenență la etnia maghiară.

Acțiunile din exterior constau în sponsorizarea activităților artistice tradiționale maghiare, a deplasărilor și acordarea de facilități de locuire, îmbrăcăminte și alimente celor ce contribuie la aceste demersuri.

Tipurile de comportamente generate de aceste acțiuni constau în comportamente de aderare (asumarea publică a apartenenței la etnia maghiară și aderarea etnicilor maghiari, dar și a acelor români la acțiunile artistice cu specific maghiar) și în comportamente de respingere (membrii de origine română ai comunității consideră aceste activități ca fiind determinate de interese pecuniare și periculoase prin implicațiile identitare pe care le au).

Raporturile interetnice români / maghiari / ceangăi / țigani / alții

În comunitățile studiate populația este de etnie: română, maghiară, ceangăescă, rromă.

Relațiile stabilite între persoanele aparținând primelor trei etnii, română, maghiară, ceangăescă, pot fi încadrate în două categorii. Avem, pe de o parte relații pozitive, relații stabilite între locuitori care sunt cordiale, lipsite de conflict. Distanța redusă dintre cele trei etnii este dovedită și de căsătoria între persoanele aparținând de etnii diferite.

Pe de altă parte, relații de tensiune apar acolo unde locuitorii care se autoidentifică etniei maghiare derulează acțiuni de însușire de către locuitori a identității maghiare. Acest tip de atitudine este justificată de către intervievați prin implicațiile politice și teritoriale ale considerării acestor zone

ca fiind ocupate preponderent de populație maghiară. În urma analizei interviurilor apare ipoteza conflictului între persoane din interiorul comunității, fără a extinde conflictul la etniile diferite din comunitate. Astfel, nu se poate discuta de un conflict interetnic în interiorul comunităților studiate.

Forme de sancțiune constau, de regulă, în sancțiunea verbală, exercitată de către ceilalți locuitori ai comunei.

De asemenea, poate interveni refuzul personalităților comunei de a colabora cu aceștia

Nici unul dintre intervievați nu menționează forme agresive de sancțiune a locuitorilor care răspândesc elemente de cultură maghiară, iar relația dintre localnicii diferitelor etnii nu ia forma respingerii interetnice.

Relațiile dintre români/maghiari/cengăi și țigani sunt, de asemenea, lipsite de conflicte interetnice, însă distanța socială ridicată dintre cele trei etnii și rromi determină norma informală a interdicției căsătoriei cu localnicii de etnie rromă.

La intervievații care se declară ca aparținând etniei maghiare se observă două tipuri de atitudini. Apare, pe de o parte, sentimentul etnicilor maghiari că sunt priviți depreciativ de către etnicii majoritari.

Această atitudine conduce în unele cazuri la asumarea formală a etniei române, după cum am constatat

În schimb, se manifestă și mândria de a vedea reînviată elemente de cultură maghiară, precum limba maghiră și dansul tradițional.

Tradiții, specificul local

În localitatea Gherăești este menționat un singur element specific vestimentației tradiționale, și anume culorile utilizate. Unul dintre intervievați menționează utilizarea culorilor roșu și negru, ornamentarea portului tradițional,

acesta fiind considerat un element care atestă diferența dintre cultura locală și cultura specific maghiară.

În localitatea Prăjești este menționată, de asemenea, culoarea utilizată la ornamentarea vestimentației tradiționale ca fiind un element specific local. Culorile folosite sunt “vii” precum galben, albastru de Voroneț, roșu.

În localitatea Săbăoani portul popular are, în viziunea intervievaților, elemente specifice care îl deosebesc de portul maghiar și îl aseamănă cu portul moldovenilor de peste Prut și al maramureșenilor. Elementele specifice constau în: cordelele și panglicile legate de fete în păr și în jurul capului, precum și culorile și cusătura catrinței.

În urma cercetării se identifică, și în aceste zone, fenomenul de transformare a costumului popular în element de muzeu: de la portul zilnic al vestimentației tradiționale, la începutul anilor 1900, acum costumele populare sunt îmbrăcate la sărbătorile satului și la evenimente religioase marcante pentru viața individului, precum administrarea mirului.

Respondenții din Săbăoani scot în evidență diferențe în obiceiuri și anume faptul că nu există un dans popular de origine maghiară, ceardaș, care se regăsește în comunitățile de catolici din zona Bacăului, întărind ideea de identitate românească. Pentru tradiția populară profund românească sunt amintite hora și sârbele, acestea fiind dansuri populare românești. Tiparul dansului horei se regăsește și în cazul comunității din Săbăoani și anume faptul că hora se ținea duminică în cazul tradiției românești, deci săptămânal.

În localitatea Făraoani se disting două abordări cu privire la specificul vestimentației tradiționale.

Prima perspectivă consideră că specificul local este apropiat de cel maghiar, „mai original” decât în localitățile din

jur. Pe lângă portul tradițional, elemente în care se regăsește cultura maghiară sunt obiceiurile de nuntă și botez, dansul, fără a putea specifica în ce constă acest specific și cum diferă el de cel românesc.

A doua abordare consideră că specificul local nu este nici maghiar, nici românesc, ci ceangăesc, distinct de cele două. Din nou, nici în această perspectivă nu sunt menționate elementele specifice și distincte ale culturii ceangăești.

Respondenții manifestă mândrie față de portul tradițional din Faraoani, care este specific ceangăesc, fiind diferit de cel unguresc și considerat cel mai frumos și cel mai bine văzut port față de altele din străinătate. Încă mai există păstrători ai portului popular autentic ceangăesc, păstrători care cu mândrie îmbracă costumele populare. Astfel, ei nu își uită obârșia și sunt mândri de zestrea culturală lăsată moștenire de înaintași.

Fiecare dintre satele studiate menționează sărbători specifice.

Intervievații din Faraoani, care se identifică etniei maghiare, amintesc de obiceiuri care nu se mai păstrează în zilele noastre, obiceiuri precum slujbele speciale făcute femeilor după naștere și de separarea mirilor înainte de nuntă, obiceiuri pe care le consideră specific maghiare, deși ele s-au regăsit tradițional în toate satele românești.

Cu excepția localității Faraoani, unde portul popular conține elemente ceangăești, deși nespecificate de respondenți foarte clar, portul popular și sărbătorile sunt specific românești.

Rolul bisericii și al altor instituții pentru comunitate

În comunitățile studiate, localnicii sunt atât de confesiune majoritar catolică, cât și ortodoxă. De-a lungul timpului, acțiunile bisericii au constat în încurajarea utilizării limbii române prin predicile ținute în această limbă.

Consecutiv și corelativ, apare descurajarea efectuării slujbelor în limba maghiară.

Fapt meritoriu este menținerea practicilor religioase și în perioada persecuției preoților de către Securitate. Acest lucru a fost posibil prin coalizarea locuitorilor în scopul protejării preoților.

De asemenea, biserica a contribuit la încurajarea interacțiunii tinerilor din comunitățile tradiționale prin punerea la dispoziția acestora de spații pentru organizarea horelor și sărbătorilor locale.

Biserica s-a implicat în sancționarea inițiativelor de a convinge locuitorii comunelor studiate originea lor maghiară. Sancțiunile sunt atât sancțiuni verbale, cât și refuzul personalităților comunei de a colabora cu locuitorii care susțin activități de răspândire a culturii și tradițiilor maghiare.

Biserica are un rol fundamental în încurajarea păstrării tradițiilor locale, precum îmbrăcarea vestimentațiilor tradiționale.

Acțiunile enumerate mai sus pot fi grupate în acțiuni de atragere spre cultura dominantă și acțiuni de respingere a elementelor culturale diferite de cultura dominantă. Astfel, rolul bisericii a fost acela de răspândire a culturii dominante

Primul factor cu rol în însușirea de către locuitori a limbii române este reprezentat de către școală. Intervievații menționează predarea în limba română.

Înșușirea utilizării limbii române reprezenta un factor al integrării sociale și posibilității de mobilitate socială ascendentă.

Tot școala s-a ocupat și de sancționarea elevilor care utilizau elemente specifice altor etnii. Ca exemplu stă interdicția de a folosi dialectul ceangăesc în școală și chiar în afara acesteia. Încălcarea acestei interdicții era sancționată cu purtarea butucului, după cum am menționat într-un capitol anterior.

De-a lungul timpului, prin cele două acțiuni majore întreprinse: răspândirea celui mai important element al culturii dominate - limba și prin sancționarea utilizării de elemente culturale diferite, instituția școlară a avut rolul de răspândire a culturii dominante, asemănător bisericii.

Păstrarea identității locale

În comunitate încă se mai păstrează portul popular, ca emblemă identitară. El reprezintă o mare valoare în cadrul comunității, iar cei din comunitate păstrează costumele populare doar pentru anumite ocazii speciale, cum ar fi o nuntă cu specific tradițional.

Există diferențe în obiceiurile din zonă, mai ales când vine vorba de elementele de religie populară și anume la procesiunile ce țin de hramurile bisericii. Sunt elemente de identitate locală care încă se mai păstrează, procesiuni regăsite și în zonele catolice din Europa, influența culturală românească fiind portul popular.

Inițiativa respondenților de a continua tradiția populară reprezintă o formă de păstrarea a identității culturale locale.

Actorii care contribuie la conservarea identității locale sunt actori individuali și actori instituționali. Actorii

individuali sunt localnicii cu vârste diferite, preocupați de tradițiile locale. Aceștia participă la demersuri etnografice de identificare a tradițiilor și istorisirilor cu privire la viața vechii comunității, conservă portul popular și fac demersuri de transmitere a procedurii de fabricare a acestuia către celelalte generații, organizează grupuri de dansuri și cântece tradiționale.

Actorii instituționali sunt biserica, organizațiile politice și fundațiile. Cele din urmă sunt considerate de localnici ca urmărind construirea unui sentiment de apartenență la etnia maghiară pentru beneficii pecuniare și teritoriale.

Acțiunile de conservare a obiceiurilor și portului popular constau în demersuri etnografice de identificare a tradițiilor și istorisirilor cu privire la viața comunității. Acest demers a fost identificat la locuitorii comunei Faraoani care se declară de etnie maghiară. Demersul lor are scopul, după cum am arătat mai sus, de a naște/renaște în comunitate sentimentul de apartenență la etnia maghiară.

Alte acțiuni constau în coordonarea de grupuri de dans și cântec și organizarea de spectacole și reprezentații artistice. Acest tip de demersuri au fost identificate atât în comuna Faraoani, cât și în Săbăoani.

Este menționată organizarea de șezători, de intervievații din comuna Faraoani. Acestea au rol demonstrativ și urmăresc popularizarea obiceiurilor vechii comunități, obiceiuri la care generațiile actuale au renunțat.

Importantă este și acțiunea de conservare a portului tradițional, transmiterea procedurii de obținere a lui și expunerea lui cu ocazia târgurilor și expozițiilor. Demersul presupune, de asemenea, păstrarea de materiale explicative și

demonstrative cu privire la fabricarea vestimentației tradiționale.

Pentru conservarea limbii maghiare se organizează cursuri de limbă maghiară sau meditații acolo unde familiile doresc ca copiii lor să cunoască limba maghiară. Această acțiune este parte a demersului de naștere/renaștere a sentimentului de apartenență la cultura maghiară și declanșarea unei atitudini pozitive față de aceasta. Ele s-au întâlnit în comuna Faraoani, dar intervievații au menționat demersuri similare și la Cleja și în alte comune din zonă.

Dialectul ceangăesc este conservat doar prin transmiterea orală de la o generație la alta, acesta fiind doar o limbă vorbită, nu și scrisă, metodă care se dovedește ineficientă, tinerii necunoscând limba vorbită de frații mai mari sau de părinții lor.

O altă formă de păstrare a identității locale o constituie scrierea de cărți în care sunt consemnate informații cu privire la istoria comunității și personalitățile acesteia. Locuitori din Gherăești și din Săbăoani au publicat cărți care consemnează istoria propriilor comunități.

Volumul mare de informații diverse oferite de subiecții intervievați în legătură cu oportunitatea dezvoltării unor societăți - cooperative sociale în comunitățile lor a fost structurat conform unui model bazat pe diverse niveluri ale schimbărilor așteptate. Aceste niveluri sunt:

a) comportamentele, care sunt expresii ale acțiunii vârstnicilor în raport cu diferite contexte.

b) sistemul de valori, care se referă, mai cu seamă, la atitudinea vârstnicilor față de normele curente de rol.

c) o nouă identitate (diferită de cea culturală și etnică, însă în prelungirea și sprijinul acesteia) asumată prin interiorizarea noului sistem de valori.

Altfel spus, persoanele vârstnice din cele două comunități își doresc crearea unor întreprinderi sociale. Ele resimt nevoia de schimbare. Confruntate cu depopularea localităților datorită migrației masive a segmentului de populație tânără, crearea întreprinderilor sociale aduce multiple beneficii în plan comportamental, atitudinal și identitar pentru beneficiarii acestora.

Privire de viitor

Se identifică o perspectivă plurilingvistică vis-à-vis de importanța noilor limbi de circulație internațională pe care noile generații le învață. Acest lucru face să fie uitată limba maternă de către copii și duce la o alienare lingvistică și la începutul unui noi proces de aculturație. Dacă, la început, subgrupul de localnici auto-declarați ceangăi s-a confruntat cu influențele aduse de proximitatea celorlate comunități românești, acum se confruntă cu efectele fenomenului de globalizare.

Predarea limbii române în școli determină, în viziunea intervievaților, renunțarea definitivă la utilizarea dialectului ceangăesc.

Sub influența fenomenului de reflexivitate a modernității, tinerii devin autorii propriului model identitar, selectând în mod conștient acele afilieri care devin surse de identitate cu beneficii mai mari decât cele cu care s-au născut.

Emanciparea tinerilor are multe forme și diferența principală dintre generații este că nu se mai simt atașați de cămin și de origini, iar sentimentul de apartenență la comunitate, practic, nu mai există.

În percepția intervievaților, fenomenul migrației se conturează ca fiind o cauză principală a transformărilor suferite de comunitate.

Transformările menționate de intervievați constau, în principal, în deprecierea autorității instanțelor care în mod tradițional dețineau autoritatea. Este vizată biserica.

Părinții, pe de altă parte, nu mai transmit copiilor valorile tradiționale precum respectarea ritualurilor religioase, a părinților și munca, pe de altă parte copiii refuză, în viziunea intervievaților, să își mai respecte aceste valori tradiționale

Un impact mare îl are reducerea considerabilă a numărului locuitorilor comunității, cu repercusiuni asupra forței de muncă a comunităților. Locuitorii comunităților intervievate nu mai pot beneficia de ajutorul celorlalți ca urmare a forței de muncă reduse pe care populația îmbătrânită o are.

Înființarea unor întreprinderi sociale axate pe producția de costume populare în aceste comunități rurale poate avea rolul de a integra pe piața muncii persoanele ce aparțin de un grup vulnerabil aparte, cel al vârstnicilor, în același timp contribuind esențial la prezervarea identității culturale și etnice a comunităților respective.

Grupul țintă susține înființarea acestor întreprinderi sociale și își dorește să se implice în dezvoltarea lor. Beneficiul principal constă în schimbarea la nivel comportamental, atitudinal și identitar.

Inițiativa privată și voluntară trebuie sprijinită de comunitate. Corelativ acestui aspect, recomandăm construirea suportului adecvat pentru susținerea schimbării. Poate fi structurat pe diverse niveluri și se referă la modalitățile care pot fi întreprinse de către: a) furnizorul de proiecte de

economie socială, pentru a asigura sprijinul pentru înființarea întreprinderilor sociale; b) persoanele implicate, în special promotorii, care pot extinde proiectul; c) comunitatea care trebuie să sprijine atât derularea proiectelor, cât și continuitatea acestora.

7. Concluzii

Studiul efectuat în cele patru comunități ne relevă faptul că, exceptând un mic procent care se autoidentifică altfel, populația este, fără îndoială, românească. Locuitorii se definesc ca membri ai comunităților lor românești și împărtășesc o identitate etnică comună.

Conform memoriei colective, localitățile în care am efectuat studiul au fost înființate pe vremea domnitorilor Ștefan cel Mare și Alexandru cel Bun. Invasia turcilor a determinat migrația localnicilor în Transilvania. Aici, etnicii români și-au însușit obiceiuri maghiare și au ajuns să vorbească așa numita limbă ceangăească. Singuri sau însoțiți de etnici maghiari, la o sută-două sute de ani de la prima migrație, etnicii români s-au reîntors în localitățile de origine, punând bazele localităților de astăzi.

Apartenența etnică a populației în zonele studiate este, în proporție covârșitoare, română. Locuitorii, deși unii dintre ei se declară ceangăi, susțin că sunt, la origine, români. Mai mult decât atât, elementele ceangăești identificate (dialect, port popular) aparțin patrimoniului cultural românesc.

După cum am menționat, cea mai mare parte a locuitorilor comunităților investigate își susțin apartenența la etnia română, iar o mică parte la etnia maghiară, cu precădere în zona Bacău.

Există influențe exterioare, enunțate de către locuitorii comunităților studiate, care constau în acțiunea organizațiilor

politice de sorginte maghiară, care urmăresc crearea unei atitudini pozitive față de cultura maghiară și determinarea sentimentului de apartenență la aceasta. Încercările de creare a unei atitudini pozitive față de cultura maghiară sunt considerate, de către majoritatea populației, ca fiind motivate financiar.

Deși în comunitățile studiate nu există conflicte interetnice, subiectul apartenenței etnice determină atitudini puternice împotriva influenței maghiare. Organizațiile politice și fundațiile identificate în urma cercetării, au rolul de a promova cultura maghiară, diferită de cultura dominantă în acest spațiu, ceea ce poate conduce la tensiuni între membrii comunităților studiate, cu precădere în județul Bacău.

Tendențe de conservare a identității locale se regăsesc la membrii tuturor comunităților și acestea trebuie sprijinite.

Studiul a fost conceput ca o continuare a cercetărilor antropologice realizate în aceleași comunități și confirmă rezultatele acestora. Propunem, însă, pentru o mai bună nuanțare a rezultatelor, extinderea cercetărilor și în alte comunități cu populație majoritar catolică din zona Moldovei, cu precădere în comunitățile vecine indicate deja în lucrare, având ca scop final relevarea specificului local al comunităților și a diferențelor între ele, ceea ce ne poate conduce către realizarea unui atlas sociologic.

Considerăm că rezultatele cercetărilor pe care le propunem pentru viitor vor clarifica, în mare măsură, aspectele confuze privind identitatea populațiilor studiate. Câștigul va fi unul real pentru comunitatea științifică datorită noutății abordării, însă putem spera și că, judicios administrat, va avea efecte și asupra disputelor ideologice care au ca miză tocmai aceste comunități. De asemenea, avem în vedere ca rezultatele

cercetărilor noastre să fie diseminate la nivel național și la nivel internațional.

8. **Bibliografie selectivă**

Allport, G. (1954). *The Nature of Prejudice*. Reading: Addison-Wesley.

Banaji, M. (2001). Stereotypes, Social Psychology of. In N. Smelser, P. Baltes (Eds.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (15100-15104). Amsterdam; New York: Elsevier.

Barth, F. (1969). *Ethnic Groups and Boundaries*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bauman, T. (2004). Defining Ethnicity. *The SAA Archaeological Record*, 4 (4), 12-14.

Berger, P., Luckmann, T. (1999). *Construirea socială a realității*. București: Univers.

Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (241-258). New York: Greenwood Press.

Capozza, D., Volpato, C. (1996). Relații intergrupuri: perspective clasice și contemporane. In R. Bourhis, J.-Ph. Leyens (Eds.), *Stereotipuri, discriminare și relații intergrupuri* (11-31). Iași: Polirom.

Chelcea, S. (1994). Atitudinile etnice ale românilor. În S. Chelcea, *Personalitate și societate în tranziție* (227-240). București: Știință și Tehnică.

Curelaru, M. (2006). *Reprezentări sociale*. Iași: Polirom.

Duby, G. (1961). *Histoire des mentalités*. Paris: Galimard.

Fedor, C. (2014). Towards a Postmodern Approach of Ethnic Community. *Postmodern Openings*, 5 (2), 71-80.

Gavriliuță, N. (2001). *Imaginarul social al tranziției românești: simboluri, fantasme, reprezentări*. Cluj-Napoca: Dacia.

Gavriliuță, N. (2009). *Antropologie socială și culturală*. Iași: Polirom.

Gergen, K. (1999). *An Invitation to Social Construction*. Sage Publications.

Hutchinson, J., Smith, A. (Eds.). (1996). *Ethnicity*. Oxford: Oxford University Press.

Jaba, E. (2002). *Statistica* (ediția a 3-a). Iași: Editura economică.

Karner, C. (2007). *Ethnicity and everyday life*. New York: Routledge.

Korgen, K. (2008). *Contemporary readings in sociology*. Sage Publications.

Leyens, J.-Ph., Yzerbyt, V., Schadron, G. (1996). *Stéréotypes et cognition sociale*. Liège: Mardaga.

Leyens, J.-Ph. (2001). Prejudice in Society. In N. Smelser, P. Baltes (Eds.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (11986-11989). Amsterdam; New York: Elsevier.

Macrae, N., Stangor, Ch., Hewstone, M. (Eds.). (1996). *Stereotypes & Stereotyping*. New York: The Guilford Press.

Moscovici, S. (1961). *La psychanalyse, son image et son public - Etude de la représentation sociale de la psychanalyse*. Paris: Presses Universitaires de France.

Rosen, B. (1959). Race, Ethnicity, and the Achievement Syndrome. *American Sociological Review*, 24, 47-60.

Smith, A. (1981). *The Ethnical Revival in the Modern World*. Cambridge: Cambridge University Press.

Stephan, W. (1985). Intergroup Relations. In L. Gardner, A. Eliot (Eds.), *Handbook of Social Psychology* (639-643). New York: Random House.

Tajfel, H. (1981). *Human Groups and Social Categories*. Cambridge: Cambridge University Press.

Turliuc, N. (2004). *Imaginar, identitate și reprezentări sociale: imaginea elementului alogen în mentalul colectiv românesc*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”.

Weichlein, S. (2006). Mentalities. In A. Harrington, B. Marshall, H. Müller (Eds.), *Encyclopedia of Social Theory* (356). London: Routledge.

Wimmer, A. (2013). *Ethnic Boundary Making: Institutions, Power, Networks*. Oxford: Oxford University Press.

Yzerbyt, V., Schadron, G. (2001). *Cunoașterea și judecarea celuilalt*. Iași: Polirom.